

**ТЕНДЕНЦІЇ КОНСОЛІДАЦІЇ В ГАЛУЗЯХ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА**

**TENDENCIES OF CONSOLIDATION IN INDUSTRIES OF FOOD
RETAIL INDUSTRY ARE IN THE CONDITIONS OF VAGUENESS OF
EXTERNAL ENVIRONMENTS**

В статті розглянуто стан лікєро-горілкової, виноробної та пивоварної галузей промисловості в сучасних ринкових умовах, досліджено структуру гравців товарного ринку України, проаналізовано динаміку зовнішньоекономічної діяльності підприємств харчової промисловості. Проведено порівняльну характеристику розвитку галузей, з врахуванням досвіду розвинутих країн та обґрунтовані напрями активізації господарської діяльності.

Ключові слова: *риннок горілки, риннок пива, риннок вина, конкурентоспроможність.*

In the article, consisting of likero-gorilchanoy, vine making and brewing industries of industry is considered of modern market conditions, investigational structure of players of commodity market of Ukraine, the dynamics of foreign economic activity of enterprises of food industry is analysed. Comparative description of development of industries is conducted, taking into account experience of the developed countries and directions of activation of economic activity are grounded.

Key words: *market of vodka, market of beer, market of wine, competitiveness.*

Вступ

Харчова промисловість є невід'ємною складовою агропромислового комплексу – другого після індустріального виробництва структурного підрозділу господарства України.

Ринок алкогольних та слабоалкогольних напоїв займає вагомe місце в економіці багатьох розвинених країн світу, а Україна є однією із найбільших держав – виробників спирту та алкогольної продукції в Європі (2). Основними причинами погіршення фінансового та виробничо-технічного стану харчових підприємств є значне скорочення ринків збуту продукції в Україні та за її межами, безконтрольний розвиток тіньового сектору виробництва та реалізації алкогольних напоїв.

В умовах перебудови економічних відносин підприємства харчової промисловості повинні самостійно розробляти стратегічні плани. Ті з них, які прагнуть збільшити свої прибутки, мають самостійно слідкувати за своїм товарним асортиментом і особливо за його якістю.

Постановка завдання

За останні два роки кризові тенденції функціонування більшості підприємств харчової промисловості стимулюють процеси реформування структури виробництва і збуту та принципів роботи відповідних підприємств. Серед науковців та фахівців широко обговорюється модель подальшого розвитку лікєро-горілкової, виноробної та пиво-безалкогольної галузей. Ринок лікєро-горілкової, виноробної та пиво-безалкогольної продукції перебуває в стані активного реформування з боку держави та трудових колективів відповідних підприємств. Окрім того, наявний значний інвестиційний інтерес, неврегульованість питань власності та необхідність комплексного підходу у побудові системи маркетингу вимагають вирішення питань формування такої виробничої програми та напрямів вибору товарної стратегії, щоб задовольняти назрілі соціальні потреби суспільства. З позицій нового уряду держави переглядається багато діючих принципів функціонування підприємств і тому є актуальним наукове дослідження цих проблем.

Результати

Виробництво лікєро-горілкової, виноробної та пиво-безалкогольної продукції забезпечує економічну безпеку України та технологічну незалежність. Світовий досвід свідчить, що вихід на міжнародні ринки

забезпечується, як правило, не окремим продуктом, і навіть не галуззю, а міжгалузевим комплексом, який складається з певних відтворювальних і технологічних систем, розвиненої інфраструктури, налагоджених зв'язків між постачальниками і покупцями. Конкурентне ядро такого комплексу займає визначену для нього технологічну нішу та має високий рівень інтеграції системних зв'язків. Вияв і підтримка таких галузей та міжгалузевих осередків в харчовій промисловості повинні бути національними пріоритетами.

Конкурентоспроможність вітчизняної лікєро-горілчаної, виноробної та пиво-безалкогольної продукції є запорукою її виходу на зовнішні світові ринки. Підприємства не можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію для зовнішніх ринків, якщо вона низької якості на внутрішньому. Тому конкуренція на зовнішньому ринку є прямим продовженням її на внутрішньому. Країни, що є сьогодні лідерами на світовому ринку, в історичній ретроспективі завжди відштовхувалися від внутрішнього попиту, проте їх експансія на міжнародні ринки завжди відбувалася через насичення внутрішнього. В Україні, певною мірою, теж спостерігається насичення внутрішнього ринку, але через значне падіння внутрішнього споживання, інвестиційних процесів та відсутності основи ринкової економіки - конкурентного середовища, без якого більшість вітчизняних товаровиробників не здана ефективно працювати на світових ринках, а лише окремі лідери, як правило, підприємства з значним іноземним капіталом.

Проведемо аналіз ринку алкогольних напоїв.

Найбільш вагомими елементами у структурі ринку алкогольних напоїв України є пиво, горілка та вино.

Пивоварна галузь

За підсумками 2008р. виробництво пива в натуральному виразі склало 82% від виробленої в країні алкогольної продукції, виробництво горілки – 11%, виробництво вина – лише 5

Протягом останніх 10-ти років поступово змінилася культура споживання алкоголю в Україні Так українці почали віддавати перевагу пиву (частка в

загальному обсязі споживання алкоголю збільшилася на 25%), та менше споживати горілки (частка знизилася на 18%).

Ємність українського ринку пива у 2008 р. оцінюється у 320 млн. дал. Протягом останніх 5 років ринок пива був найдинамічнішим у Європі. Так, виробництво пива в Україні демонструвало стабільний приріст, який за період 2003-2007 р.р. склав 17%. Але за 2008 р. обсяг виробництва пива в Україні мав приріст всього 1,3%, а за перше півріччя 2009р. виробництво пива скоротилося на 6,3% в порівнянні з показниками першого півріччя 2008 р. Таке скорочення обсягів пива в Україні пояснюється перш за все дорожчанням його собівартості (за рахунок подорожчання імпортової сировини та енергоресурсів), і відповідно збільшенням роздрібних цін та зниженням попиту.

Через зниження купівельної спроможності населення виробники пива будуть активно підтримувати торгові марки нижнього та середнього цінового сегменту і обмежать інвестиції на введення нових торгових марок.

Суттєвим фактором, що поглибить тенденцію зниження обсягів пива в Україні, є підвищення акцизного збору на пиво в 2 рази з червня 2009р. Через зростання вартості дрібні товаровиробники будуть вимушені піти з ринку пива.

Крім того, у Верховній Раді обговорюється питання надання пиву статусу спиртних напоїв, і відповідно, обмеження його реклами. Це негативно вплине на обсяги його виробництва і споживання.

Споживання пива на душу населення в Україні демонструє тенденцію стабільного приросту – середнє щорічне зростання склало 17% за період 2003 - 2007 рр. Так, в 2003 р. мешканець України в середньому споживав 33 л пива в рік, в 2007р. рівень щорічного споживання пива збільшився у 2 рази і досяг 61 л пива, в 2008 р. споживання пива збільшилося лише на 1 % і склало 62 л на людину. Для порівняння, споживання пива на людину в Голландії складає 80, в Німеччині – 123, у Чехії – 156 л. Пивоварна галузь в Україні в основному орієнтована на внутрішнє споживання, так експорт пива у 2008 р. склав лише 11% від обсягу його виробництва.

Обсяг імпорту пива в Україну незначний – в натуральному виразі 1,9 млн. дал - у 18 разів нижче обсягу експорту по підсумках 2008 р., в грошовому виразі склав €14 млн. У 2008 р. експорт пива в Україну досяг 35,1 млн. дал, в грошовому виразі склав €83 млн.

Головна частка експорту українського пива припадає на Російську Федерацію – близько 69,8%, у Білорусію -12,2%, у Молдову – 11,8%. Російська Федерація є також найбільшим імпортером пива до України, частка її імпорту у 2008 р. склала 46,5%. Іншими імпортерами пива до України є Голландія, Чехія, Німеччина та Бельгія

Український ринок пива насичений та консолідований. Так три найпотужніших виробника пива у підсумку займають частку у 91,2% ринку: САН Інбев Україна (представник міжнародної пивоварної компанії Anheuser-Busch InBev) – 37,5%, Оболонь – 30,2%, Славутич -23,5%.

Через зниження попиту та збільшення акцизного збору на пиво збанкрутів ряд регіональних виробників пива (Роменський, Ніжинський, Ізюмський, Запорізький, Мелітопольський пивзаводи та компанії Імперія-С, Бел-Гер та Нова Баварія.

Лікєро-горілочана галузь

Згідно з офіційними даними статистики, ємність українського ринку горілки у 2008 р. оцінюється у 41,3 млн дал. За оцінками гравців ринку обсяг контрафактного сегменту ринку горілки складає близько 25%.

У 2008 р. приріст обсягу виробництва горілки в Україні склав 11%, що пояснюється введенням мінімальних цін на алкогольну продукцію. У 2006 – 2007 рр. середній приріст обсягу виробництва горілки склав лише 3%, а у 2004 – 2005 рр. – приріст перевищував 50%, що пояснюється значним збільшенням легального виробництва.

В першому півріччі 2009 обсяг виробництва горілки збільшився на 44%, що пов'язано з підвищенням акцизного збору на алкогольні напої з 1 липня 2009 р. В цілому підвищення акцизу негативно впливає на стан галузі, тому що це збільшує ціну продукції і, як наслідок, зменшує обсяги продажу горілки.

Згідно офіційним даним статистики у 2008 р. споживання горілки в Україні на душу населення склало 7,7 л в рік, що більше на 14% в порівнянні з попереднім роком. Необхідно відзначити, що наведені дані відображають лише споживання легально виробленої продукції. За оцінками гравців ринку споживання горілки в Україні з урахуванням контрафактного сегменту ринку сягає 15 л в рік на людину.

У 2008 р. 15% виробленої в Україні горілки було експортовано, що в натуральному виразі склало 6,1 млн. дал. (на суму €95 млн.). У 2007 р. частка експорту склала 17% обсягу виробництва, у 2006 р. – 15%. Таким чином, обсяг експорту із України горілки та її частка на внутрішньому ринку практично не змінилися.

Імпорт горілки в Україну незначний. У 2008 р. Україна імпортувала 0,5 млн. дал. горілки на суму €12 млн. За підсумками 2008 р. обсяги імпорту горілки в Україну в 12 разів нижче обсягів експорту. У 2009 р. імпорт горілки в Україну практично призупинився через падіння попиту на дорогу імпортну алкогольну продукцію.

Ключовим торговим партнером України по експортно-імпортних операціях у горілчаному сегменті є Російська Федерація. Так за підсумками 2008 р. експорт горілки до Росії склав 67,9% від експортованого обсягу горілки. На імпортну російську горілку припадає 81,8% всього обсягу імпорту в Україну у 2008 році.

95 % ринку горілки України розподілено між 5 великими виробниками алкогольної продукції, які контролюють ринок майже 10 років. Таким чином, на сьогодні ринок горілки України можна вважати закритим для нових гравців.

За підсумками 2008 р. лідером ринку горілки є компанія Олімп -27% ринку. Також, до трійки найпотужніших виробників входять компанії Імідж – Холдінг – 21,7%, Nemiroff – 17,9%.

Виноробна галузь

Ємність ринку вина в Україні у 2008 р. склала 25,3 млн. дал. За період 2004 – 2007 рр. середньорічний приріст виробництва вина в Україні склав

близько 9%. Зменшення приросту ємності ринку у 2008 р. пояснюється зниженням обсягів продажу вина через подорожчання вартості енергоносіїв, логістики, що в кінцевому результаті збільшило ціну реалізації продукції. Ці ж причини вплинули на спад виробництва вина в Україні у 2009 році.

За підсумками 2008 р. у структурі виробництва переважають вина виноградні тихі - їх частка складає 80%, частка шампанського – 17%, вин ігристих – 3%.

Споживання вина на душу населення в Україні у 2008 р. склало 5,9 л у рік. За останні три роки цей показник залишається практично незмінним, хоча у 2008 р. відбулося зниження споживання вина на 6%, що пояснюється зростанням ціни реалізації вина. В цілому споживання вина на душу населення в Україні знаходиться на дуже низькому рівні в порівнянні з іншими державами. Так мешканець Франції споживає в рік в 10 разів більше вина, Іспанії – в 6 разів, Німеччини – у 4 рази, Словаччини в 2 рази більше ніж українець.

Імпорт вина в Україну майже в 2 рази перевищує експорт. Так у 2008 р. було імпортовано 4,4 млн. дал., експортовано – 2,5 млн. дал. Частка імпорту у 2008 р. склала 10% внутрішнього виробництва. У 2009 р. значно знизився обсяг імпорту винної продукції в Україну в основному за рахунок зниження попиту на дорожу імпортовану продукцію. В структурі імпорту в Україну переважає винна продукція з Молдови, частка якої у 2008 р. сягнула 73,7%. В основному це продукція нижнього цінового сегменту. Окрім Молдови, значним імпортером вина в Україну є Грузія, частка якої -14,3%. В незначних обсягах імпортується вино із Франції, Чілі, Італії.

Шампанські вина в Україні виготовляють 14 підприємств, серед яких трійка лідерів – Київський, Харківський і Артемівський заводи шампанських вин – займають більше половини ринку – 56%. Одеський завод шампанських вин, Одесавинпром і Севастопольський вин завод займають близько 10% ринку кожний.

Український ринок тихих вин слабо консолідований. Найбільш великими виробниками є Інкерманський завод марочних вин, Массандра, Кримський

винний дім, Атлантик, Коблево, Вина Лівадії. Не один із перерахованих виробників не займає частки більшої 4% ринку тихих вин. Близько 60% внутрішнього ринку тихих вин контролюється дрібними виробниками низькоякісних дешевих вин.

Висновки.

Якщо в умовах планування виробничої діяльності підприємств харчової промисловості централізованими органами першочерговим завданням було випустити якомога більшу кількість продукції, витративши на це меншу кількість матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, то в умовах функціонування ринкового механізму, високого рівня галузевої конкуренції на перший план виступає питання підвищення якості продукції, її конкурентоспроможності на внутрішньому та світових ринках та стабільного попиту на неї.

На ринку горілки в 2008 р. відбулися позитивні зрушення – в наслідок встановлення розміру мінімальних оптових та роздрібних цін на окремі види алкогольних напоїв вітчизняного виробництва зменшився обсяг контрафактного сегменту лікєро-горілчаного ринку України (за оцінками операторів на 10%).

Але підвищення ставок акцизного збору може привести до зменшення споживання легальної лікєро-горілчаної продукції, і, як наслідок, до збільшення ємності тіньового сегменту.

За підсумками 2008 -2009 рр. у виробників алкогольної продукції відзначено погіршення фінансових результатів, на що вплинули наступні фактори: подорожчання сировини та енергоресурсів, зростання курсу іноземної валюти. І тому посилюється боротьба виробників за сировину. У винному сегменті ця тенденція погіршується через зниження площ виноградників в Україні – за 10 років їх загальна площа зменшилася в 5 разів. На підвищення вартості сировини для виробників горілки впливає призначення концерну Укрспирт єдиним продавцем спирту на зовнішньому і внутрішньому ринках.

Через це спиртові заводи не можуть зменшувати ціну етилового спирту для заохочення покупців.

Враховуючи зростання цін на пиво та вино, спостерігається тенденція витискання їх міцними алкогольними напоями, перш за все горілкою.

Необхідно враховувати також, що Російська Федерація є потужним торговим партнером з експорту і імпорту алкогольної продукції, і тому покращення торгових відносин з Росією може позитивно вплинути на обсяги експорту, імпорту алкогольної продукції в Україні.

Ринки пива, горілки та шампанських вин високо консолідовані. На кожному з них сумарна частка п'яти потужних виробників сягає від 75% до 95%. Таким чином, новим гравцям практично неможливо зайняти суттєву ринкову частку у вказаних сегментах. Більш того, спостерігається тенденція уходу з ринку дрібних виробників. Ринок тихих вин консолідований слабо, ні один виробник не займає частку більшу за 4%. Тому існує перспектива для консолідації даного ринкового сегменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воронкова А.Е. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия. - Вид-во Східноукраїнського національного ун-ту. - 2000. – 315 с.
2. За ред. Проф П.В.Круша Національна економіка. – К.:Каравела, 2008.- 428 с.
3. Янчевський В., Олійничук С. Спиртова галузь: проблеми вітчизняної технології – Харчова і переробна промисловість, - 1997, - № 3,с.5-6
4. Статистичний щорічник України за 2008 рік. – К.: Консультант, 2004.

Надійшла до редколегії 01 квітня 2010 року

Стаття рекомендована до друку

д.е.н., професором